

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010)

2012

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Mateu Riera Rullan

Edita:

Vessants, Arqueologia i Cultura SL

ISBN:

978-84-937994-3-4

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010) / [Coordinació Mateu Riera Rullan]- 296 p. ; 21x21 cm.

ISBN 978-84-937994-3-4

M. Riera Rullán

1. Arqueologia – Eivissa – Congressos

902(460.32)

PRESENTACIÓ

Les IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, al igual que les tres primeres, han estat organitzades principalment per la Secció d'Arqueologia del nostre Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Aquestes jornades es varen celebrar a Eivissa els dies 1, 2 i 3 d'octubre de 2010. En representació de dita Secció el comitè organitzador va estar format per Glenda Graziani, Juan José Marí, Bartomeu Salvà i el sotassinat. D'entre ells crec que és de justícia destacar la magnífica labor realitzada per l'arqueòloga Glenda Graziani.

Però també cal esmentar que per aquestes quartes jornades es va comptar amb l'inestimable ajuda del Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera i del Consell d'Eivissa. D'aquestes dues institucions es va poder gaudir, dintre del comitè d'organització, de les labors realitzades per Jordi H. Fernández, Director de l'esmentat museu, i de Josep Maria López Garí, Director Insular de Patrimoni del Consell pitius.

A tots ells els vull donar les gràcies i mostrar tot el meu reconeixement donat que crec sincerament que el resultat final de la feina feta va significar un vertader èxit per a tota la comunitat arqueològica balear. Amb la publicació que tenen a les seves mans podem tornar a dir que estam d'enhorabona per l'excel·lent trajectòria que estan experimentant aquestes Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres de 2006, fetes a Manacor i impulsades pràcticament en solitari per l'arqueòloga municipal Magdalena Salas, es varen presentar 12 xerrades i es van publicar els corresponents 12 articles. Aquella bona embranzida inicial va anar donant bons fruits i així, cinc anys més tard, a les IV Jornades, es varen arribar a presentar 36 xerrades i se n'han pogut publicar 34 signades per fins a 69 autors diferents. És a dir, que del

2006 al 2010 s'ha triplicat la presentació de treballs exposats i publicats, tots ells relacionats amb temàtiques íntimament lligades a les nostres illes. És una evidència que mirant cap enrere hem d'estar molt contents d'haver pogut viure les quatre jornades de Manacor, Felanitx, Maó i Eivissa, així com d'haver pogut fer realitat les seves quatre publicacions. Tot plegat crec que es pot qualificar de quasi miraculós, doncs pens sincerament que cinc anys enrere poca gent hagués apostat gaire a què s'hagués arribat fins aquí on hem arribat.

Vull remarcar que en aquest quart volum han presentat novetats, estudis i investigacions diversos professors de mitja dotzena d'universitats, tècnics insulars o municipals, directors de museu, etc., però majoritàriament arqueòlegs professionals lliberals. A tots ells, i sobretot a aquests darrers, els vull mostrar la meua admiració, donat que varen voler compartir la seva feina sense cobrar ni un euro, deixant algun dia de treball, i, en molts casos, pagant les despeses del desplaçament i l'allotjament de la seva pròpia butxaca.

Crec sincerament que tot plegat és una bona mostra de l'amor a la nostra professió de tots els que hem participat a les Jornades i a la present publicació. Fa goig veure que dintre del nostre gremi hi ha gent que sent vertadera vocació i que actua en conseqüència, conscient del fet que si no es dóna a conèixer la feina feta, no s'està complint amb el deure de tornar a la societat allò que ens ha donat.

En la mateixa línia crec que s'ha de valorar molt positivament el haver aconseguit per primera vegada poder reunir professionals de l'arqueologia que treballen a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Certament, des de l'inici de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, una de les coses que es volia potenciar era el poder compartir coneixements de

cadascuna de les illes, doncs aquesta era i segueix sent una de les mancances i de les assignatures pendents de la nostra comunitat científica.

En línies generals crec que el nivell de la majoria dels articles lliurats justifica de sobres la seva publicació. Evidentment molts d'ells han quedat una mica curts donades les limitacions d'espai que es pateixen en aquests tipus de miscel·lànies. Tot i això, se'ns dubte, serviran per a què tothom pugui introduir-se en les més que interessants recerques presentades.

No puc ni dec acabar sense demanar disculpes pel retard en la publicació d'aquestes IV Jornades. Sent justos però, devem assenyalar que foren diversos càrrecs del Consell d'Eivissa els que no varen acomplir els seus compromisos respecte aquesta publicació. Per tant, no som jo qui explicarà les causes de tot plegat, però sí que puc dir que des de la Secció no hem aturat de fer feina per a què aquest volum hagi arribat al bon port que a continuació podran contemplar.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del

Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears.

SUMARI

L'EXPLOTACIÓ PREHISTÓRICA DELS RECURSOS CUPRÍFERS D'ILLA DEN COLOM (MAÓ, MENORCA).....	11	SOBRE EL SISTEMA DE CIERRE DE LOS HIPOGEOS EN LA NECRÓPOLIS DEL PUIG DES MOLINS (EIVISSA).....	83
Bartomeu Lluï Estarellas, Laura Perelló Mateo, Mark A. Hunt Ortiz, Damià Perelló i Fiol Bartomeu Salvà Simonet		Jordi H. Fernández, Ana Mezquida	
APROXIMACIÓ A LA FAUNA MALACOLÒGICA MARINA EN EL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. LANAVETA	19	LA NECRÓPOLIS RURAL DE CAN PEP DES FERRER. NUEVAS APORTACIONES SOBRE NECRÓPOLIS RURALES EN LA ISLA DE IBIZA.....	89
Miquel Àngel Vicens i Siquier		Glenda Graziani, Juan Jose Mari Casanova, Jonathan Castro Orellana	
RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL SECTOR OEST DEL JACIMENT DE CORNIA NOU (MAÓ, MENORCA).....	27	MATERIALS PÚNICS TROBATS AL LITORAL DE MENORCA.....	99
Antoni Ferrer Rotger, Montserrat Anglada Fontestad i Lluís Plantalamor Massanet		Octavio Pons Machado	
ESCOBRINT TREPUCÓ: RESTAURACIÓ I REINTERPRETACIÓ DE LA GALERIA I EL BARRI SUD DE MARGARET MURRAY.....	35	RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA A L'EDIFICI DEL CARRER SANT MIQUEL Nº 10-12 (PALMA DE MALLORCA). ESTUDI ANTROPOLÒGIC DE DOS ENTERRAMENTS ROMANS.....	105
Elena Síntes Olives i Silvia Villalonga		Sebastià Munar Llabrès, Francisca Cardona López	
SACRIFICIS I OFRENES EN EL SANTUARI DE LA SEGONA EDAT DEL FERRO DEL POBLAT D'ELS ANTIGORS (ILLA DE MALLORCA).....	43	LES RASSES DE CONREU D'ÈPOCA ANTIGA I EL PATRIMONI HISTORIC ARQUEOLÒGIC A EIVISSA: UN REpte URGENT.....	115
Jordi Hernández-Gasch, Carles Velasco Felipe		Josep Mª López Gari, Ricard Marlasca Martín	
EL PROCESO CONSTRUCTIVO DE LA TORRE I DEL YACIMIENTO DEL PUIG DE SA MORISCA.....	53	EXCAVACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE L'ILLOT DELS FRARES (SES SALINES, MALLORCA). CAMPANYES 2009-2010.....	123
Emili Garcia Amengual		Mateu Riera Rullan	
LA UTILIZACIÓN DE ENGOMBES EN LAS COMUNIDADES POSTALAYÓTICAS DE LA ZONA DE SANTA PONÇA (MALLORCA).....	61	MENSAE RECTANGULARES DE MÁRMOL DE LOS YACIMIENTOS DE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA DE LA ISLA DEL REI Y FORNÀS DE TORELLÓ (MENORCA).....	135
Daniel Albero Santacreu, Jaume García Rosselló, Manel Calvo Trías		Silvia Alcaide González	
S1. UN EDIFICI SINGULAR EN EL SON FORNÉS D'ÈPOCA CLÀSSICA (SEGLES III A.N.E – I DE N.E.).....	71	EL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MALLORCA) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC: EVOLUCIÓ HISTÒRICA I FUNCIONAL.....	143
Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch.		Mateu Riera Rullan, Miguel Àngel Cau, Magdalena Salas Burguera	

INTERPRETACIÓ DE LES PRACTIQUES FUNERARIES I ANÀLISI ANTROPOLÒGIC DELS ENTERRAMENTS DEL SECTOR OEST DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÓ (MANACOR).....	151	L'ARQUEOLOGIA I L'ESTUDI D'EDIFICIS.....	225
Llorenç Alapont, Assumpció Malgosa, Gemma Prats-Muñoz, Roger Real, Magdalena Sastre		Antoni Ferrer Abárzuza	
APROXIMACIÓ A LA GESTIÓ DELS RECURSOS FAUNÍSTICS DEL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MANACOR) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC.....	159	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. UN JACIMENT PREHISTÒRIC AL SEGLE XXI.....	233
Alexandre Valenzuela, Damià Ramis		Joan Fornés Bisquerra, David Javaloyas Molina, Llorenç Oliver Servera, Tomeu Salvà Simonet	
ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'EXTENSIÓ I CRONOLOGIA DE L'ARS PURPURARIA A EBUSUS.....	169	ARQUEOLOGIA I PÚBLIC A MALLORCA, UNA TRISTA HISTÒRIA. REFLEXIONS A PARTIR D'UNA INTERVENCIÓ A SON CORRÓ.....	241
Benjamí Costa, Carmen Alfaro		David Javaloyas, Magdalena Sastre, Llorenç Oliver, Emmanuelle Gloaguen	
LA EXPOSICIÓN MONOGRÁFICA “MANURQA”. PROYECTO DIDÁCTICO DE BOSTON UNIVERSITY SOBRE LA EXCAVACIÓN DE UNA ESTRUCTURA ANDALUSÍ EN TORRE D'EN GÁLMÉS.....	179	ESTRATEGIAS Y ACCIONES EN EL DESARROLLO DEL PARQUE ARQUEOLÓGICO DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ).....	249
Amalia Pérez-Juez Gil		Calvo, Manel; Albero, Daniel; Calderón, Maria; Gloaguen, Emmanuelle	
SEGUIMENT ARQUEOLÒGIC EN EL CENTRE DE MANACOR. EVIDÈNCIES DE LA TRAMA URBANA DES D'ÈPOCA ISLÀMICA.....	187	PROSPECCIONES GEOFÍSICAS EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ” (FELANITX, MALLORCA).....	255
Antonio Micol Argudo, Magdalena Salas Burguera		Christoph Rinne, Bartomeu Salvà	
PROJECTE JAUME IV – CAMPANYA 2008.....	193	L'ÚS DEL GEORADAR EN LA GESTIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. L'EXEMPLE DEL PROJECTE DE RECUPERACIÓ I PEATONALITZACIÓ DEL FRONT COSTANER ENTRE CALA MORLANDA I S'ILLOT –MANACOR.....	261
Helena Inglada, Maria Llinàs		Antonio Ruiz, Helena Inglada	
RESULTADOS DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE LA MURALLA RENACENTISTA DE PALMA DE MALLORCA.....	199	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ: UN JACIMENT PREHISTÒRIC VIST PER LA PREMSA ACTUAL.....	269
Antonia Martínez, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis, Maria José Rivas		Almudena Briones Campos	
LA PRESÓ DE LA CASA CONSISTORIAL DE FELANITX: DE L'ARQUEOLOGIA DE SALVAMENT A LA POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI HISTÒRIC.....	211	CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DE CLOSQUES D'ESTRUÇ DECORADES A EIVISSA.....	277
Llorenç Oliver, Jaume Deyà, Magdalena Sastre		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	
ARQUEOLOGIA VERTICAL I EVOLUCIÓ ARQUITECTÒNICA DE LA TORRE DEL PALAU DE MANACOR.....	217	NOVES APORTACIONS A LA RESTAURACIÓ DEL VIDRE DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC D'EIVISSA.....	283
Magdalena Salas Burguera i Joan Pascual Femenias		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	

LES RASSES DE CONREU D'ÈPOCA ANTIGA I EL PATRIMONI HISTORIC ARQUEOLÒGIC A EIVISSA: UN REpte URGENT

Josep Mª López Garí
Ricard Marlasca Martín

INTRODUCCIÓ

Aquest treball continua una línia iniciada fa anys i que té com a objectiu la bona documentació i la definitiva protecció d'un tipus d'estructures arqueològiques, les rasses i estructures de conreu d'època antiga, que considerem una eina única i fonamental per a la reconstrucció del paisatge antic. L'ús a l'antiguitat d'aquests sistemes de conreu era ben conegut gràcies a les fonts clàssiques, i en especial a alguns tractats d'agricultura d'autors romans com per exemple els de Col·lumela (*Res rustica*), Paladi (*Res rustica*) o Plini (*Historia natural*), tots ells deutors de l'agrònom cartaginès Magó, del que no s'ha conservat l'obra, però del que els autors llatins en fan repetida menció. A l'illa d'Eivissa, tot i que ja a principis de segle XX es van excavar algunes amb molts dubtes sobre la seva interpretació (Pérez Cabrero 1911), no s'han començat a valorar fins a l'actualitat.

Tot i les denúncies realitzades a principis d'aquest segle, aquestes es continuaven destruint arreu de l'illa. L'any 2005, en el decurs d'unes obres iniciades sense cap seguiment arqueològic i que van afectar greument a un gran nombre de jaciments, es van excavar per primera vegada a l'illa una sèrie de estructures i rasses d'època antiga dedicades al conreu en una zona ja pràcticament rebaixada.

Donada la situació que es va viure en aquest i en altres seguits i la immobilitat total des de l'administració, el que va afectar a la bona documentació de certes estructures i a la continuïtat de destrucció d'aquestes en altres obres a la xarxa viària, a banda de continuar amb les respectives denúncies, es va intentar posar ràpidament en coneixement de la comunitat científica aquests fets i cridar l'atenció en destacar la importància d'aquest tipus d'estructures (Marlasca i Garí 2006). Actualment, tot i que s'estan excavant i documentant algunes a diferents obres, la situació no ha canviat com seria desitjable i la majoria d'aquestes estructures arqueològiques, com tantes altres a l'illa, continuen en un gran perill.

LES RASSES I ESTRUCTURES PER AL CONREU: EL MONUMENT INVISIBLE

Les estructures de les que parlem es van excavar al terra, i aquesta és la seva principal característica, com succeeix per exemple amb les sitges, amb les que en ocasions poden compartir espai. Que les diverses estructures dedicades al conreu de les que parlem es van excavar al subsòl és fonamental ja que, tot i que pot semblar una obvietat, afegint la poca presència de material arqueològic que solen tenir (aquests són més abundants en aquells punts de les estructures que estan més a prop de les viles, edificis o nuclis habitats), fa que puguem parlar d'unes restes arqueològiques que són difícils, per no dir impossibles, de identificar sobre el terreny.

La seva "invisibilitat" ha servit perquè es tractessin amb una indiferència absoluta. En general, es pot dir que es detecten arreu de l'illa gràcies només a les seccions que camins i carreteres han anat produint per tot el territori, així com més recentment les grans obres vials i de construcció.

Els tipus d'estructures per al conreu que trobem a l'illa les podem dividir en dos grans grups, tenint en compte les seves característiques formals que indicarien si van ser exclusivament dedicades al conreu de la vinya, o si a més de la vinya, es podrien relacionar amb el conreu d'espècies arbòries.

- Estructures dedicades amb seguretat al conreu de la vinya:

Les trinxeres, conegudes per alguns autors romans com a *sulcus*.

Es tracta de les estructures més impressionants destinades al conreu de vinya: són rasses llargues, documentades a Eivissa amb uns 50 cm d'ample, i una llargada variable, que des de els 15-20 metres pot arribar a tenir molts mes.

Rasses rectangulars, que si bé tenen una amplada i una fondària similar a les trinxeres, la seva llargada és molt menor, podria ser aproximadament d'1.5 m.

Segons algun autor (Boissinot 2001), podria tractar-se d'un tipus d'estructura anomenada *alveus* per Plini (N.H., XVII, 35). Les vinyes anirien col·locades una a cada extrem de l'estructura.

- Altres estructures dedicades a diversos conreus:

Es tracta de estructures de dimensions també menors a les trinxeres o *sulcus*. Per un costat tindriem unes estructures rectangulars però molt més amples que les anteriors, quasi quadrangulars, que podríem relacionar amb les conegudes pels autors antics com *scrobes*, i documentades per exemple a la zona del Puig d'en Valls. Aquestes podrien haver estat dedicades al nostre parer, tant al conreu de vinya com al d'altres espècies arbòries, com l'olivera i altres fruiters, per les que també s'excavaven fosses al terra. Les documentades a Puig d'en Valls per exemple tenen 1.5 m de llargada x 1 m d'ample x 0.50 m aproximadament de fondària.

Per últim hem documentat alguna estructura circular que podria també respondre al conreu d'altres espècies arbòries, amb 1 m de diàmetre.

L'aparició d'unes estructures i altres pot estar relacionat en l'espai, i tenir una explicació funcional, com seria la tècnica de *arbustum* o vinya emparada a un arbre.

La excavació a l'antiguitat d'aquest tipus d'estructures per tot el territori illenc és increïble, i ens parla de la gran explotació agrícola que es va dur a terme a Eivissa des de època púnica, que va alimentar la important indústria d'exportació de vi i oli en aquest període. La seva documentació arreu de l'illa es deu en gran part a la seva destrucció i secció per les obres viàries de tot el territori, el que permet perfilar un primer mapa de la seva dispersió (figura 1). Aquest mapa hauria de veure créixer molt els punts marcats en un futur proper si s'aconsegueix que es vagin documentant a les obres que sense dubte s'aniran fent. De fet, darrerament s'han documentat un bon grapat d'aquestes en diverses obres i publicades recentment en un mateix volum (Eiriz, A. i Roig, J. 2008a; Eiriz, A. i Roig, J. 2008 b; Castro, J 2008; Graziani, G. i Mari Casanova, J. 2008), i continuen documentant-se en obres encara en curs. D'altra banda, aquestes estructures s'estan documentant també des de fa alguns anys amb gran èxit a diferents llocs d'Europa, com per exemple a França (veure per exemple Buffat, L. 2009 o Toupet, C. i Lemaître, P. 2003), o

Itàlia (per exemple Broise, H. I. Jolivet, V. 1995).

Sembla evident doncs, que s'han de valorar definitivament com a estructures arqueològiques d'una gran vàlua a nivell científic. Qualsevol estructura arqueològica ha de ser valorada per la informació que aporta, i no només per la seva "monumentalitat". (aquesta "monumentalitat" que lamentablement s'entén generalment en el seu sentit més explícit i evident, però que és el que encara serveix d'argument a alguns per no tenir-les en compte).

Al nostre parer, estem al davant d'un increïble monument antic que recorre tot el territori illenc i que dibuixa un paisatge perdut. Un monument que podríem pensar viu, i que s'ha mostrat amb força durant els darrers dos mil anys, amb els bancals i els camps de conreu que fins fa ben poc s'han treballat a tot el territori, un monument que avui encara exhala en cada conreu que sobreviu a l'illa, però que viu els seus pitjors moments des de que, a època antiga, es va començar a construir.

ALGUNES POSSIBILITATS D'ESTUDI

Aquest tipus d'estructures plantegen un nombre altíssim de possibilitats pel que fa a la investigació. La seva bona documentació hauria de permetre'ns arribar a un coneixement del camp antic i del seu desenvolupament al llarg del temps, fins ara inimaginable. Si, a gran escala, ajudaran a establir la relació entre els antics habitants de l'illa amb el medi, a un nivell més concret, alguns dels trets, avui desconeguts o poc estudiats, que ajudaran a aclarir i a resoldre podrien ser:

- Com actuaven i es relacionaven amb el territori, i al llarg del temps, els edificis dedicats a la explotació agrícola que es reparteixen per tota l'illa. En aquest moment tenim un mapa dels diferents edificis dedicats a l'antiguitat a la explotació agrícola, coneguts la immensa majoria per la prospecció en superfície. Però aquests representen només una petita part de les explotacions, a on es duen a terme les activitats de transformació i emmagatzematge, així com d'habitatge dels antics pagesos. La resta del territori, allà on es duen a terme les feines de conreu i recollida així com sovint també altres pràctiques com el pastoreig, l'emmagatzematge o altres activitats, be ocupat per aquestes estructures que representen el gruix del territori i una gran part de les feines agrícoles, que no es recullen a cap mapa de jaciments.

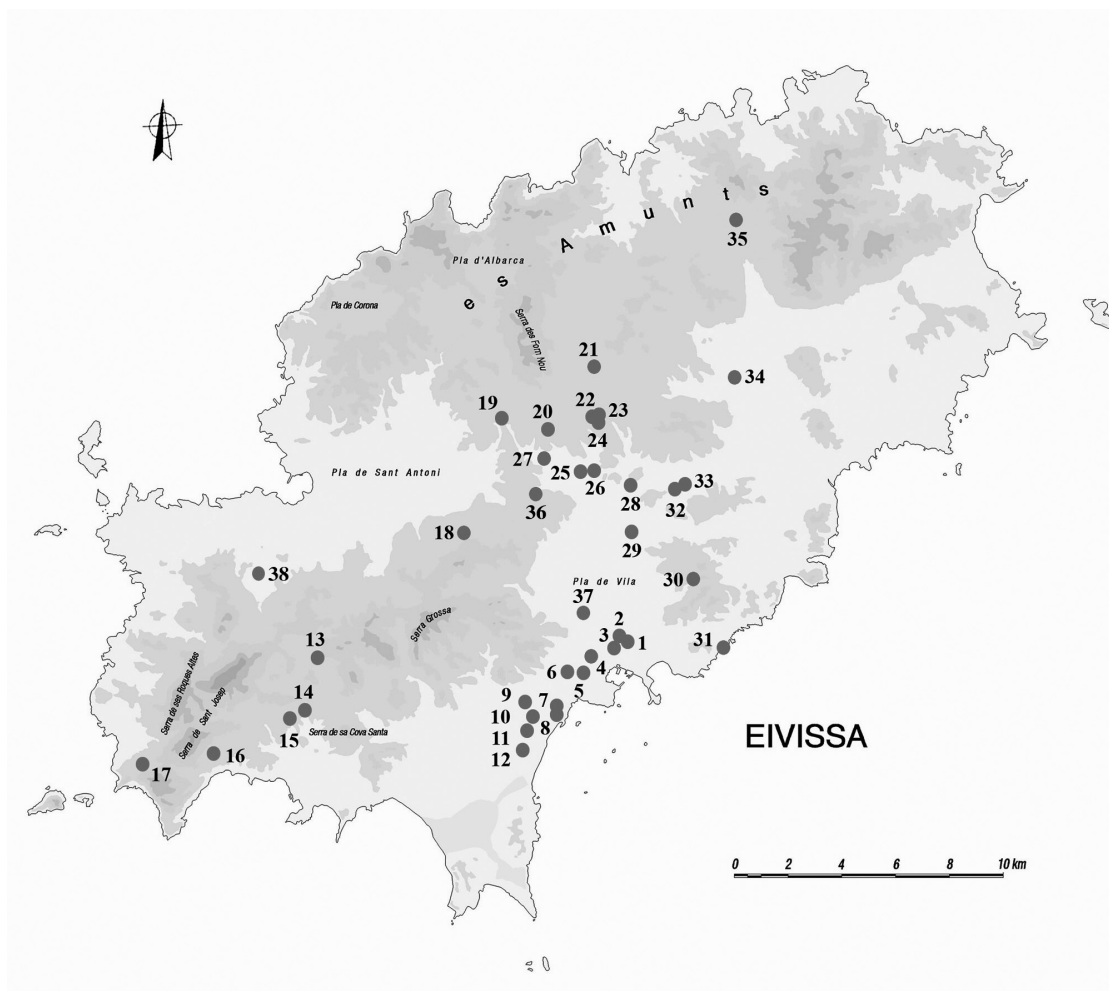

Figura 1.- Mapa actualitzat amb les zones de l'illa a on es documenten, o be als perfils de carreteres i obres, o per excavacions, rasses de conreu. 1.- Puig d'en Valls 2 (1). 2.- Puig d'en Valls 2 (2). 3.- Puig d'en Valls 2. (4).- Cas Ferró. 5.- Can Misses (1). 6.- Can Misses (2). 7.- Es Viver (1). 8.- Es Viver (2). 9.- Can Nebot. 10.- Can Cardonet. 11.- Can Palleva. 12.- Can Casetes. 13.- Camí de Benimusa (1). 14.- Es Verger. 15.- Carretera Eivissa-es Cubells. 16.- Can Corda. 17.- Pla de Cala d'hort. 18.- Camí de Benimusa (2). 19.- Camí vell de sant Mateu (1). 20.- Can N'Armat. 21.- Carretera santa Gertrudis-sant Miquel. 22.- Santa Gertrudis (1). 23.- Santa Gertrudis (2). 24.- Santa Gertrudis (3). 25.-Carretera sant Rafel-santa Eulària (1). 26.-Carretera sant Rafel-santa Eulària (2). 27.- Camí vell de sant Mateu (2). 28.-Carretera sant Rafel-santa Eulària (3). 29.- Carretera Eivissa-santa Gertrudis. 30.- Carretera Jesus-cala Llonga. 31.-S'Estanyol. 32.- Carretera Eivissa-sant Joan (1). 33.- Carretera Eivissa-sant Joan (2). 34.- Carretera Eivissa-sant Joan (3). 35.- Carretera sant Joan-sant Miquel. 36.- Carretera sant Rafel- santa Eulària (3). 37.- Torrent de ses Dones (subestació de GESA).

- Quines diferències podien existir entre diverses explotacions en un mateix període, ja fos per exemple diferències de conreus o d'espais i zones explotades, delimitant així també les diferents explotacions. Fins a quin punt es poden crear agrupacions d'explotacions dedicades a algun tipus de conreus per les diferents zones de l'illa, o quins eren els límits d'aquestes explotacions o grups d'explotacions.

- Aquestes estructures ajudaran a establir les diferències pel que fa a les estratègies d'explotació del medi als diferents períodes, ja sigui per la diferent ocupació i explotació de l'espai (marcant probablement uns marges de les explotacions canviants), com per la diferència i la preferència d'unes espècies davant d'unes altres.

- Aquestes estructures han de ser el complement bàsic per al tipus d'informació que aporten les viles i altres estructures relacionades. La informació que prové d'aquests establiments fins ara ha sigut pràcticament la única tinguda en compte tot i que representa, al nostre parer, una petita part d'aquesta si tenim present aquestes rasses i fosses. L'estudi d'una explotació agrícola hauria de ser global, i hauria d'incorporar totes aquelles estructures que s'hi relacionen i que aporten dades fonamentals per al seu coneixement, i aquestes que tractem haurien de ser a partir d'ara una eina bàsica.

- Per últim, podríem citar per exemple com incidirà en el coneixement que es té d'aquestes estructures mateixes i la seva evolució espacial i temporal, així com la seva relació amb els diferents terrenys a on s'excavaven. En un futur proper es podria anar perfilant quines eren les primeres zones a on es van posar en pràctica aquestes tècniques i quines eren les estructures escollides, i anar veient com es va anar evolucionant tant en la ocupació del territori com en la complexitat i riquesa d'aquestes estructures.

Un exemple de les moltes possibilitats d'estudi que ens aporten són les anàlisi pol·líniques (com les carpològiques o d'altres tipus en el cas de que es conservin les restes adients), que permetran anar situant al llarg del temps, no només els conreus de vinya o altres fruiters, sinó totes aquelles restes d'origen vegetal que s'hi relacionen, o que envolten els camps de conreu, o fins i tot les zones dedicades al pasturatge. Aquestes es complementaran amb dades aportades per altres tipus d'estructures o zones de les explotacions a on no es trobin rasses. Fins al mo-

ment, les úniques realitzades a una vila van tenir resultats negatius (Dupré 2002). En aquest cas presentem aquí els resultats d'un estudi publicat recentment i que serveix per exemplificar les enormes possibilitats que aquests estudis tindran en el futur (Garí, Marlasca i Yll, 2009).

Com s'aprecia a la gràfica (figura 2), es van analitzar deu mostres procedents de cinc localitats de l'illa. Les tres primeres procedeixen de les excavacions al Puig d'en Valls durant els seguiments de la 2ª ronda de la ciutat d'Eivissa i les altres set procedeixen de rases retallades per carreteres o per obres de construcció d'edificis, pel que no es poden aportar dades cronològiques exactes, tot i que pertanyen a època antiga. De les deu mostres analitzades, quatre han resultat totalment estèrils.

MOSTRES																		
		Pinus	Juniperus	Quercus caducifolia	Quercus perenne	Corylus	Ericaceae	Citaceae	Lamiaceae	Poaceae	Asteraceae i tubif.	Asteraceae i ligulif.	Olea/Phillyrea	Vitis	Cerealia	Fabaceae	Cruciferae	TOTAL
1	Puig d'en Valls 1																	
2	Puig d'en Valls 2																	
3	Puig d'en Valls 3	45,0	6,0	2,0	7,5	1,0	2,0	1,5	1,0	21,5	4,0	1,5	3,0	1,0	1,5	1,0	0,5	100
4	Can Misses /carre Campanitz																	
5	Ha de cala d'Hort1	51,0	1,5	2,5	12,5		3,0	2,5	1,0	15,0	4,0	2,0	2,0		1,0	1,0	1,0	100
6	Ha de cala d'Hort2	53,0	2,5	1,5	13,5		4,0	3,5		13,5	2,5	1,5	2,5	0,5	1,0	0,5		100
7	Carretera d'es Cubells 1	63,0	0,5	1,0	4,0		8,0	2,0	1,0	11,0	3,0	2,0	2,0	1,5			1,0	100
8	Carretera d'es Cubells 2																	
9	Carretera d'es Cubells 3	55,0	2,0	2,0	11,5		4,0	3,5	1,0	11,0	3,0	2,0	2,0	1,0	1,0		1,0	100
10	Es Viver	53,5	2,5	2,0	11,0		3,5	3,0		13,0	4,0	2,0	3,0	0,5		1,0	1,0	100
		Arbres				Arbusts				Herbes				Antropics				
		TOTAL																

Figura 2.- Resultats de les anàlisis de pol·len realitzat a diferents indrets de l'illa.

Els resultats aporten diferències petites però significatives. La mostra de Puig d'en Valls que ha donat resultats positius, del segle IV-III aC., és la que té menys representació de pins (al voltant d'un 40%), mentre que la resta de les mostres supera el 45%, arribant al 60% en el cas de la mostra de la carretera d'es Cubells.

A banda de l'aprofitament de les fustes de roure o alzina a les zones més properes a la ciutat per la construcció d'edificis o naus, s'ha de dir també que precisament la zona del Puig d'en Valls és una de les que més aviat es degué explotar agrícolament, i per això patir una desforestació més primerenca, al que s'ha d'afegir que just aquesta zona, prop del litoral, devia tenir un tipus de vegetació lleugerament diferent a la que es

pot trobar a l'interior de l'illa, com per exemple a la zona d'es Cubells.

S'ha de destacar doncs la important presència de boscos de pins a època antiga, entre els que encara es podien trobar alzines i roures. S'ha de pensar que des d'època púnica es comencen a explotar les zones més favorables pel conreu, es a dir, les planícies i llocs amb un pendent poc acusat.

Els diferents conreus devien anar estenent-se a poc a poc i guanyant terreny als boscos des de les diferents zones d'explotació, i boscos quedarien sempre presents a les zones amb més pendent i als turons, o fins i tot a determinades zones que podrien servir per separar o dividir diferents explotacions o per l'aprovisionament de fusta.

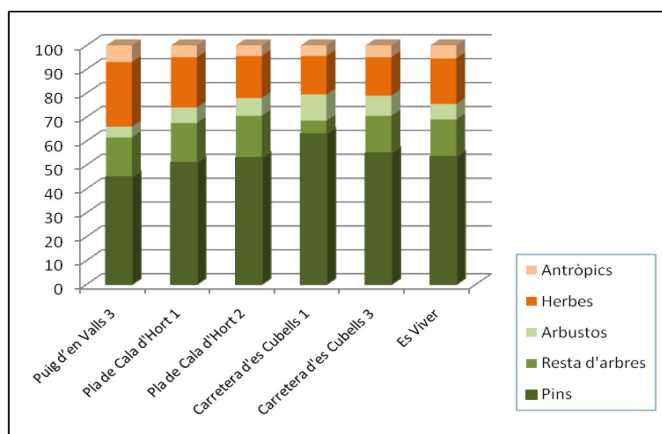

Figura 3.- Resultats de les anàlisis pol·líniques per grups representats.

Les rases dedicades al conreu de la vinya es podrien acompanyar de conreus de cereals o de productes d'horta. També hem de situar a zones properes oliverars que amb la vinya i els productes d'horta, són sens dubte els principals conreus de la illa a l'antiguitat. Pel que fa als productes d'horta, la presència a les anàlisis pol·líniques de lleguminoses i crucíferes ens suggereixen espècies com cigrons, guixes/guixols, pèsols, faves, llenties, cols, naps, etc...i d'altra banda hem de comptar també amb la presència de diverses espècies de fruiters citades als textos clàssics i dels que s'han trobat restes a diverses excavacions (figura 3).

TERRITORI vs JACIMENTS CONCRETS

Fins a dia d'avui, la protecció dels jaciments arqueològics a Eivissa i Formentera te uns greus problemes, que segurament pel que fa a alguns d'ells es poden generalitzar al conjunt les illes Balears. Tot i la creació del Consell d'Eivissa i Formentera ja fa més de 15 anys, i a la transmissió de competències en qüestió de patrimoni a Eivissa, que haurien d'haver significat un major control i una posada en marxa de mecanismes per a la protecció d'aquest, la realitat avui dia és que pràcticament tot aquest patrimoni te una desprotecció increïble.

Deixant a banda alguns problemes difícils de definir com la intencionalitat que hi pot haver moltes vegades en que continuï així per diferents interessos personals o administratius, ens centrarem en aquest cas en alguns dels problemes més obvis i que haurien de poder resoldre's en un futur immediat prenent mesures urgents.

El primer d'ells és sense dubte la identificació dels jaciments arqueològics. Sense anar més lluny, quant es van realitzar les cartes arqueològiques entre els anys 1989-1992, les estructures de les que estem parlant no eren tingudes en compte, i mai ho han sigut tampoc després de la seva realització. La destrucció de jaciments a diferents obres per tota la illa en aquests anys posa en relleu les mancances que hi ha per exemple a l'hora de definir o identificar jaciments arqueològics, a més d'una manca absoluta de prevenció i de compromís, on les diverses administracions estan fallant de forma flagrant afavorint de forma descarada diferents interessos.

Així, ja s'han detectat dos dels principals factors que ens porten a aquesta situació: una mala identificació i definició dels jaciments i una pèssima gestió de les lleis o mecanismes per prevenir les destruccions.

El problema de les cartes arqueològiques te a més, al nostre parer, una dificultat afegida, si posem especial relleu en les estructures de les que parlem. Fins ara, els jaciments arqueològics solen definir-se com un punt en un mapa, punt que pot referir-se generalment a un edifici, una necròpolis, etc. Aquest punt representa generalment un area o zona molt petita, que se suposa que marca el lloc o area a on es dispersa la ceràmica. Però, ara, estem al davant d'un altre tipus de estructures que ens haurien de fer entendre el territori i el seu llegat històric i arqueològic d'una

altre manera. Ara, al davant, per exemple, d'una determinada zona a on tenim, gràcies a diferents seccions de carreteres, identificades diverses estructures d'aquest tipus (a banda de les ja conegudes viles i necròpolis o les que no s'ha sabut identificar), la definició del jaciment es fa molt més complex i sens presenta no només molt difusa, sinó d'una extensió impossible de determinar. A les ja mencionades dificultats per identificar aquestes estructures en superfície, s'ha d'afegir la possibilitat de que apareguin en quasi qualsevol lloc, degut a la intensa explotació del territori a època antiga. Hem de pensar que només els cims dels puigs i les zones més rocoses de l'illa haurien de ser les que en principi no eren favorables a aquestes pràctiques. La experiència ens hauria de portar a reconèixer que tot el territori illenc, a excepció de les zones mencionades, es susceptible de conservar com a mínim aquestes estructures arqueològiques, i aquest fet ens hauria de portar a una reflexió seriosa sobre el concepte de jaciment arqueològic, dels seus límits i del territori.

Marcar uns quants punts al mapa, definir amb precisió unes àrees petites i concretes a on s'han trobat materials arqueològics, sembla, avui dia, del tot insuficient. La presència a tot el territori d'estructures de caràcter etnològic o històric de tot tipus, pous, sènies, fonts, eres, cases, bancals, etc...sumats als jaciments arqueològics coneguts i en especials, aquells que no s'han identificat pels motius que siguin, però que son en realitat un percentatge molt més alt dels que es coneixen, i ocupen una superfície immensament superior, ens obliguen a prendre una postura al respecte i a adoptar una nova perspectiva en referència al significat de "jaciment arqueològic". Possiblement, més enllà d'intentar buscar les relacions d'aquests amb l'espai i el territori a on es troben, hauríem de considerar ja a tot el territori com a un jaciment, com a un espai que recull globalment totes les activitats humanes que s'han dut a terme, i que no estan representats únicament a un únic lloc, o a uns quants punts determinats. Les emprentes d'aquestes activitats s'han de llegir de la manera més completa possible, i la única forma de fer-ho és tenint en compte, per començar, tot el territori i totes les possibilitats que aquest ens ofereix. Pel que fa a l'arqueologia, hauria de ser tant important la presència d'una vila com la d'unes quantes rasses de conreu o una sitja.

La invisibilitat de moltes d'aquestes estructures no pot continuar sent una excusa per a la seva continua destrucció i de-

saparició. Creiem que l'objectiu prioritari dels arqueòlegs ha de ser garantir la màxima protecció de qualsevol resta arqueològica abans de que aquesta desaparegui sense la seva correcta documentació.

Identificar, classificar i protegir el patrimoni com s'ha fet fins a dia d'avui, s'ha mostrat del tot ineficaç. No es pot esperar a que el patrimoni arqueològic es vagi coneixent només a mesura que aquest es va destruint total o parcialment en el decurs d'unes obres, o com passa sovint, que fins i tot es perdi sense haver sabut mai de la seva existència.

DEFICITS I PROPOSTES PER A LA PROTECCIÓ URGENT D'AQUESTES ESTRUCTURES

Com ja s'ha dit, hi ha una ineficàcia absoluta pel que fa a l'hora de protegir el patrimoni històric en general, i l'arqueològic en concret. Tot i que la llei de patrimoni de les illes Balears no es dolenta, és molt millorable, però a més, sembla evident que estem molt per darrera de la llei a l'hora de la seva posada en pràctica doncs, amb la llei a la ma, podríem parlar de molts delictes contra el patrimoni en tots aquests anys que han quedat impunes sense que ningú hi actués, i amb això, volem destacar altres problemes:

- Ineficàcia a l'hora de posar en pràctica la llei. Si be el patrimoni per llei té un status i un grau de protecció molt alt, a l'hora de la realitat sovint qualsevol interès privat o administratiu es posa per damunt seu.

- Les administracions competents pateixen d'una manca total de coordinació que repercuteix molt negativament en la protecció d'aquest patrimoni. Els principals mecanismes per a posar en pràctica la protecció del patrimoni no es posen o no es volen posar en marxa, i els agents implicats no senten cap compromís per que això funcioni després de tants d'anys.

- Els catàlegs existents (que ja hem dit creiem desfasats i insuficients), no es fan servir ni es tenen en compte quant hi ha obres pel mig, i fins i tot a una mateixa administració hi ha una incomprensible desconexió entre diferents departaments. No pot continuar passant que es facin obres (ja siguin privades o públiques) i que no es tinguin en compte ni cartes arqueològiques ni catàlegs de patrimoni. Ni tant sols la repetició d'errors al llarg

dels anys ha fet que els responsables facin valer arguments tant evidents com són la llei, els catàlegs i cartes i el patrimoni històric i arqueològic. Sembla que es tracta de documents realitzats per a cobrir un expedient, i no per al seu us pràctic i quotidià. En aquest sentit s'ha de remarcar el fet de que fins i tot, es triga o s'evita incorporar aquests catàlegs al ordres o plans que els han de donar validesa.

Creiem que, a hores d'ara, és difícil creure en uns mecanismes i sovint en persones que després de tants d'anys s'han demostrat inoperants i mancades de compromís, uns mecanismes que no han funcionat, sigui pel motiu que sigui.

En definitiva, entre unes coses i unes altres, sembla que la protecció del patrimoni arqueològic, si es continua per aquest camí, tindrà molts problemes i es continuarà topant amb les mateixes pedres. La solució passaria per realitzar alguns canvis importants i valents en una nova direcció, més sensible al patrimoni, el paisatge i el territori en general, inclosos tots en un mateix concepte com el de "paisatge cultural". Aquest concepte hauria de ser el marc en el que dissenyar futures estratègies i especialment, portar a terme canvis a la llei de patrimoni, per tal d'assegurar una mínima protecció per tots els vestigis arqueològics, culturals i etnològics que avui no tenen (que garanteixi sempre al menys la seva bona documentació, ja que un altre tema, que no toca plantejar aquí és la seva conservació), i que facilitin enormement la posada en pràctica d'aquesta protecció.

No s'haurien de permetre més obres que suposin excavació o remoció del subsòl sense estudis previs i un seguiment arqueològic. La única manera d'evitar els dubtes, els malentesos i les errades intencionades o no, o evitar que cap engranatge del mecanisme falli, és aconseguir una única forma de funcionar, clara, senzilla i general, que observi a tot el territori com a un marc únic i igualitari.

En el nostre cas, creiem que la millor manera per aconseguir aquesta obligada protecció del patrimoni seria la de considerar, com hem dit, tot el territori com un paisatge cultural, paisatge al que no es podria fer cap tipus d'actuació sense abans haver portat a terme estudis històrics i arqueològics. Qualsevol obra, pública o privada, hauria d'anar acompanyada de estudis previs i seguiments arqueològics si tenen previsió del més mínim rebaix de terra.

BIBLIOGRAFIA

BOISSINOT, P. 2001: "Archeologie des vignobles antiques du sud de la gaulle", a Brun, J-P; Lauben-Heimer, f. (dir.). La viticulture en gaule, Gallia, 58, p. 45-68.

BROISE, H. I. JOLIVERT, V. 1995: "Bonification agraire et viticulture antiques autour du site de Musarna (Viterbe)", a Interventi di bonifica agraria nell'Italia Romana, Atlante Tematico di Topographia Antica, Roma, pp. 106-116.

BUFFAT, L. 2009: "El territori, Pautes d'assentament i models d'explotació econòmica a la Gallia Narbonensis, Urbs i Ager", a Martín Olieras, A. (ed.), El vi a la tarraconense i laietà: ahir i avui. Actes del simposium, Colecció Documenta 7, pp 30-42.

CASTRO, J. 2008: "La intervenció arqueològica a les rasses de cultiu d'època altimperial romana del jaciment de can Servent durant l'any 2008" a Quaderns d'arqueologia ebusitana I. Intervencions, pp. 100-101.

DUPRÉ, M. 2002: "Anàlisi pol·línica de can Fita", a *Can Fita, onze segles d'un assentament rural de l'antiguitat ebusitana (segles IV aC – segle VII dC)*, en *Quaderns d'arqueologia Pitiusa*, 7. 2002 p 114.

EIRIZ, A. I ROIG, J. 2008a: "Intervencions d'urgència a la finca de can Fonoll durant el seguiment arqueològic del nou accés a l'aeroport d'Eivissa 2008: sectors 5, 6 i 7" a Quaderns d'arqueologia ebusitana I. Intervencions, pp. 89-99.

EIRIZ, A. I ROIG, J. 2008 b: "Troballes arqueològiques relacionades amb rases de cultiu d'època antiga durant el seguiment arqueològic del nou accés a l'aeroport d'Eivissa 2008" a Quaderns d'arqueologia ebusitana I. Intervencions, pp. 102-111.

GRAZIANI, G. I MARÍ CASANOVA, J. 2008: "Rasses de conreu d'època antiga. L'explotació del territori ebusitana", a Quaderns d'arqueologia ebusitana I. Intervencions, pp. 120-122.

LÓPEZ GARÍ, JOSEP M., MARLASCA MARTÍN, RICARD I RIKER YLL ERRICARTE 2009: "El paisatge fòssil de l'Eivissa antiga. Els retalls pel conreu a època púnica i romana". A revista Fites nº 9.

MARLASCA MARTÍN, R. I LÓPEZ GARÍ, J. M^a. 2006: "Eivissa, la isla recortada. Las zanjas de cultivo de épo-

ca púnico-romana”. a *the archaeology of crop, fields and gardens*, actas del Ier Congreso sobre arqueología en campos de cultivo y jardines (Barcelona 1-3 de juny de 2006), p. 87-99.

PÉREZ- CABRERO A. 1911: *Ibiza Arqueológica*, Barcelona.

TOUPET, C. I LEMAÎTRE, P. 2003: “Vignoble et modes d’exploitation vitivales antiques dans le nord de la Gaule”, a Lepetz, S i Materne, V. (ed.) *Cultivateurs, éleveurs et artisans dans les campagnes de Gaule romaine*, *Révue Archéologique de Picardie*, pp 209-226.